

ПОРОДИЧНИ ЖИВОТ У ПРИПОВЕТКАМА ЈАНКА ВЕСЕЛИНОВИЋА²

Сажетак: У раду се породични односи разматрају кроз мотиве кућне задруге и распада кућне задруге, као и кроз оквирне облике мотива села и града из којих и призилазе породични односи и начини живота. У све ово укључићемо и архетипске мотиве: рођења, смрти, венчања, ашиковања, васпитања деце и одласке у војску.

Кључне речи: породица, приповетка, нарација, Јанко Веселиновић, оквир, индентитет, кућна задруга

На самом почетку рада осврнућу се на књижевно дело Јанка Веселиновића. Јанко Веселиновић се јавио у српској књижевности као творац српске сеоске приповетке. Своју поетику изграђивао је на социјализму Светозара Марковића, али приметан је утицај и страних писаца попут Игоа, као и утицај руских и украјинских књижевника. У свом књижевном раду идеализовао је породичну задругу и патријархалне вредности које је она носила са собом. Није дао више психолошких и моралних црта какве налазимо у делу Лазе Лазаревића. У својим приповеткама највише је говорио о селу и о оним темама које из такве једне средине произилазе. Чак се приближавао и стилу сеоског казивања. Када је реч о карактеристикама његовог дела јасно се издвајају: усмена традиција, фолклор и архетипска значења. Усмену традицију налазимо у самим насловима неких приповедака, као нпр. *Како је постао кијашарлук*, али уједно у њој имамо и транспоновану стару причу о свецима и сиромашу што представља и архетипски елеменат. Следећа приповетка која у себи обједињава све ове три карактеристике јесте *Мали певач*. Ова приповетка представља праву „малу уметничку студију о усменом казивачу и околностима преношења народне усмене традиције“.³ У средишту ове приповетке јесте песма и поступак њеног извођења са свим утврђеним правилима. У једном моменту приповедања аутор у свом коментару констатује: „Али, ма коју песму тај глас певао, свака је правилно и лепо изведена. 'Питао сам се ко ли то пева?'⁴.... “; надаље нови моменат ка усменом јесте дијалог са малим певачем који се завршава интер-

¹ dj.mirko@t-com.me

² Секција: књижевност и породични живот

³ Јанко Веселиновић, *Целокупна дела*, књ. 2, стр. 54.

⁴ Исто, стр. 11

полирањем народне песме „Што ћу мајко, заспало ми драго?“. Други моменат који нам говори о учењу ових песама јесте онај када га учитељ пита: „Где си изучио оне песме? - Наја мени све показује. А ја свештим зачас“.⁵ Скоро свака од приповедака у себи има прожете мотиве из народних веровања, приче о вилама које дарују усуд новорођенчету или пак садрже песму. Свакако када је реч о народној традицији у овим приповеткама не смемо заборавити ни обичаје ашиковања, женидбе и удаје који су присутни у већини приповедака, а упечатљив пример су поднаслови у којима стоји да су приповетке настале према народној причи, бајци или песми. На народну традицију указују и сами почеци појединих приповедака, где бележимо: „Било једном“... или „Био тако“..., али и поједини мотиви као што је приповетка *Вечност*. Када је у питању прожетост народном традицијом споменимо још неке од приповедака које репрезентују усмену матрицу. На првом месту је приповетка *Сна* у којој је прожет мотив преудаје жене, која након што јој је муж отишао у рат и не знајући о њему ништа, одлучује да се уда у кућу Антонића. У једном моменту када су већ просци у кући, долази Стојан, а све се да поредити са песмом *Ропство Јанковић Стојана* и са Хомеровом *Одисејом*. Када се говори о усменој матрици на примеру приповедака ваља споменути и приповетку *Суреп* у којој се велича хајдучија, а што ће даље бити настављено у *Хајдук Станку*. У овом делу то је сам ток приповедања које започиње усмени казивач. Током целог тока романа имамо епско казивање, а као подстицај за роман налазимо у давно минулим временима у доба Првог српског устанка, односно у народној песми *Бој на Салашу* у којој су описани подвизи Станка Црнобарца. Поред поступка самог приповедања који у потпуности осликава усмену матрицу, у овом роману интересантни су и други елементи који указују на повезаност овога дела са усменом традицијом. Тако у овој прози налазимо симбол гаврана који има фолклорну симболику карактеристичну за народне усмене песме, а уједно и архетипско значење које такође води порекло из наше народне епике, јер „грактање гавранова не слути на добро“.⁶ Мотив сна или сна у сну такође има у себи епског. На епско указују описи хајдучког гнезда, употреба гусала, као и изреке, клетве, пословице и благослови. Ово је само једна особина дела Јанка Веселиновића. Говорећи о усменом и фолклорном уједно смо у кратким цртама изнели и архетипско, тако да бисмо се на овим особинама и задржали. Оно што за ову прилику ваља истаћи јесте и трећа особина његовог дела, а то је психолошко. Оно је најизразитије у приповеци *Мали певач*, где се у болести малог певача Милана и његове борбе за живот износи психолошко. У овој приповеци бележе се сва стања кроз која пролази измучена људска душа: „Борба беше страховита: Најпре се почеше купити боре на челу, затим заиграше мишићи на образима; уста се отворише; језик полете напоље и чу се глас; али тај глас је личио пре рици него гласу човечијем. Онда се напрегоше груди; млитаве руке добише снагу; ноге се стадоше копрцати; речју; сви се дамари напрегоше; све ступи у борбу са

⁵ Исто, стр. 16.

⁶ Исто, стр. 16.

смрћу. Болесник рикаше, скакаше и падаше поново на одар; окреташе се налево и надесно, као да на живом жару лижи⁷. Овакво једно стање покреће целу лавину психолошких стања мајке: „Илинка пређе посрћући, преко собице, узе са разбоја воштаницу, па ми пружи. Никад нећу заборавити оног очајничког израза на лицу; нарочито оних укочених црних очију!“⁸ Појачавању психолошког доприносе и остала деца која чујући мајчин јецај бризну у плач. Наравно и остале приповетке бележе психолошко. Следећа група приповедака у којој се јасно оцртава психолошко јесу приповетке: *Кумова клетва*, *Кмет Илија*, *Бела врана*, *Вечност*, *Циганче*.

Остала његова дела баве се друштвеним, политичким и историјским темама. У том правцу објавио је следећа дела: *Хајдук Станко*, *Борци* и *Лунак наших дана* и *Сељанка*. Овај аутор бавио се и писањем драма (*Потера*, *Ћидо*) и сакупљањем приповедака, али о њима неком другом приликом. Био је уредник и часописа *Побратим* и *Звезда*. Оно што се јасно истиче у његовом делу су и два појма од којих морамо поћи у истраживању задате теме, то су: кућна задруга и распад кућне задруге.

Појам кућне задруге нераскидиво је везан са појмом породице. Дакле, ради се о скупини људи који живе заједно и док су у заједници имају равноправно право на имање. О овом појму када су Срби у питању писало се много. Јован Скерлић износи податак „да се у кућној задрузи обављало све сем не производња алата“⁹. О појму кућне задруге оставио је трага и Вук Стефановић Караџић наводећи следеће податке: „По триесторо чељади, слушао сам у Србији да се налази у једној кући, али су ми у Далмацији у Косову показивали човјека из села Риђана по презимену Трифуновић који има шездесет и двоје чељади, међу којима је и тринаест жена са мужевима и двије удовице. О Божићу и о крсном имену и код које жене, састану се сви у кући, а онако живе по планини и по пољу, а старешина понајвише у млину. Ова кућа има око хиљаду и четири стотине коза и оваца, по педесет говеда и четрнаест коња, и плаћа на годину по двадесет и један талијер траварине и око тридесет талијера у име десетика“¹⁰. Каснија проучавања кућне задруге полазе од ових чињеница забележених у *Рјечнику*, 1852. године. Када је у питању овај појам о њему такође сазнајемо и из списка Стојана Новаковића¹¹ који се односе на 14. век и из којих видимо да се у том периоду чак и господар мешао у уређење задруге. Он наводи пример да је син после женидбе најдуже у заједници могао остати до три године. Новаковић се позива на Дечанску хрисовуљу и Душанов законик, који говоре о унутрашњем уређењу села.

Када се говори о месту кућне задруге у српској реалистичкој приповеци мора се констатовати да се налази у самом центру. Томе је највише при-

⁷ Ј. Веселиновић, *Нав. дело*, стр. 25.

⁸ *Исто*, стр. 25.

⁹ Јован Скерлић, *Лисци и књиге* 3, Просвета, Београд, 1964, стр. 125.

¹⁰ Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник*, 1818, Просвета, Београд, 1966. стр. 23

¹¹ Стојан Новаковића: *Село*, Српска књижевна задруга, Београд, 1965, стр. 95.

лога дао лист *Шумадинка*, који је доносио теме из сеоског живота. Развојем трговине, економије долазило је до проширивања задруге, а у том правцу видан је утицај нових снага на село који су подстицали његов даљи развој. Долазило је и до модернизације и примене нових токова на сеоски живот. Друштво се приближавало или тежило да се приближи европским токовима. Познато је да у овом периоду долази до крупних друштвених промена. Долази до смене старог и новог, распада кућних заједница, пропасти појединих друштава, уздицања нових културних чинилаца. Почињу продирати нове теме што ће се свакако осликати на плану књижевности. Поред писања Вука Караџића и Стојана Новаковића, о кућној задрузи детаље налазимо и у делу *Србија на истоку* Светозара Марковића где је описано право стање у српској кућној задрузи. Марковић је изнео читав низ похвала на рачун задруге и видовима њеног живота. Поред све хвале приближава и начин живљења у задрузи где „сви чланови задруге својим решењем могу располагати имовином и задуживати се”.¹² Такве идеје касније су биле основ за увођење кућне задруге у реалистичку књижевност. Већ код првог приповедача, оснивача српске реалистичке и сеоске приповетке Милована Глишића, наилазимо на погледе који су дати у делу Светозара Марковића *Србија на истоку*. У својој приповеци *Злослутан број*, кућна задруга налази своје место, али као споредни мотив, да би у *Глави шећера* добила боље место, док ће у *Првој бразди* бити идеализована. Након овога аутора истој теми странице ће посветити и Лаза Лазаревић, Светолик Ранковић, Пера Тодоровић и други реалисти, док ће у одбрану вредности задруге стати Јанко Веселиновић. Веселиновић је за разлику од Лазаревића боље познавао село, а поред тога био је један од носилаца идеја Светозара Марковића, те је на тај начин и приступао опису и идеализовању сеоске задруге. Увођење мотива кућне задруге намеће нам се и решавање питања које смо задали, а то је породични живот у приповеткама овога аутора. У разматрању ове теме намећу се два додатна питања, а то су индетитет села са једне и идентитет града са друге стране. Прво од дела које је у себи спојило та два идентитета, а када је у питању породични живот јесте недовршени роман *Сељак*.

Што се тиче приповедака Јанка Веселиновића у ову групу мотива да се издвојити приповетка *Сељак*. Ова приповетка већ самим својим насловом сигнализира да се у овом делу може радити о једној великој промени. До тада јунак приповетке се креће у затвореном простору, простору села радећи уобичајне ствари, те живећи животом којим живи село, а то је углавном кућа и рад у пољу. Пробијањем затвореног простора отвара се ново поглавље, мења се дотадашњи живот што води у једну нову позицију. У овој приповеци имамо присутан топос града, али града као оличења нових могућности, града који отвара једну нову страницу у животу сеоског човека навикнутог да живи у сеоској средини. Градска средина намеће нове околности живота када на тренутак јунак излази из оквира патријархалности и почиње да живи другачије.

¹² Светозар Марковића, *Србија на истоку*, Београд, 1946, стр. 288.

Видимо да су тамо приказани сасвим нови обичаји. Интересантан је пример свакодневног умивања и одржавања хигијене што у сеоском окружењу јунак није имао, затим обред ручавања и на крају појава еротског. Јунак, живећи животом сељака није научио на промену партнера. То је била нечасна радња. У новим околностима долази и до нових схватања када се буде чула у заносу младе Мађарице, спремне да га уведе у један нов свет до тада непознат. Помера се све, а хоризонт очекивања иде даље. У почетку налазимо опирања што се манифестује и кроз функцију увођења сна у приповедни поступак. Сан је овде тај који буди савест, опомиње на морал и верност жени. Ту настаје сукоб са једне стране патријархалних закона, а са друге стране сласти која води у развратност и посрнуће. Ипак, игра се прихвата и иде се до краја. Интересантни су и други ликови који у овој ситуацији делују. Они су такође сељачког порекла, али не излазе из поменутих оквира, већ се сукобљавају са оним који је те оквире срушио и изашао у један други простор. Из овакве позиције развија се и друга, а то је економска позиција. Видимо да Рајко напредује у послу, учи и брзо се сналази у вртлогу градске средине, а што и резултира бољом економском ситуацијом. Видели смо на почетку како се улази у свет града и шта он све ствара код јунака. Сада видимо нов основ, а то је повратак на старо. Јунак се одвикао од уобичајених сеоских навика и жену другачије посматра. Јавља му се жеља за поновним раскидом и враћање стеченом. Излаз ипак постоји, а то је у послу. Наравно, и у другим приповеткама имамо сличне ситуације где се до детаља описују задужења у задрузи. Веселиновић је написао и један циклус приповедака посвећен ратарима, у којима се трудио да прикаже све појединости око успешног одржавања задруге. У том правцу иде приповетка *Чича Тома*, у којој истоимени јунак након газдине смрти преузима руковођење задруге до одрастања његовог сина. Чича Тома се стара о целокупној задрузи након смрти Игњатове. Он просто заузима место домаћина које ће успешно водити до тренутка када домаћин син одрасте и почне да преузима послове. У једном моменту када се стасали домаћин одлучи за продају волова десетиће се крупна промена у Томином животу. Он је све време мислио да чини добро, али одједном се појављују препреке. Складан породични живот се нарушава, избор се сужава и доводи до снажног психолошког набоја који ће изазвати самоубиство Томино. Бележимо и примере успостављања породичне задруге у тренутку када се млад човек враћа из туђине и када својим трудом и знањем које је донео из Чешке успоставља узорно домаћинство. Поред једне складне слике живота на селу ваља споменути и ону другу страну, о којој је сам Веселиновић мање волео да пише, али је и она остала забележена. То је распад породичне задруге и последице које распад оставља на породични живот и односе у породици. Распад задруге условљавају различити momenti: економски, друштвени, историјски, зеленаштво, коцка, зла снаха, учитељ, зла крв међу браћом¹³. Потпуни распад

¹³ Нела Милојевић, Српска реалистичка приповетка, Мотив распада породичне задруге, Градац, Рашка школа, стр. 43.

задруге на крају доводи и до распада личности. Приповедачи попут Глишића и осталих дали су у својим приповеткама и ту страну задруге, док је код Веселиновића то сведено на минимум. Већ смо навели све факторе који су довели или доводе до распада кућне задруге.

Ми ћемо за ову нашу кратку анализу издвојити неколико приповедака у којима имамо реализован мотив распада кућне задруге. Мада када је реч о приповеткама овога аутора више имамо мотив у полуреализацији, него реализацији. На основу већ изнетог долазимо до следећих група за анализу:

Прва група приповедака у којима је дошло до распада кућне задруге услед злог удеса: *Кумова клетва*;

Друга група приповедака јесте утицај зле снахе: *Браћа*;

Трећа група јесте утицај споља: *Чини*.

У четврту групу можемо сврстати приповетке *Пуница* и *Свекрва* у којима долази до половичне реализације мотива распада.

Кумова клетва

У приповеци је посебно истакнут веома важан актер за распад кућне задруге. То је кмет Станојло. Такође су истакнути подстицаји који доводе до распада, а то је клетва кума Срећка. На почетку приповетке описано је место од којег креће зао удес, као и портрети главних актера. Износе се детаљи о породицама, па се каже: „Беше ту у нас кмет мој комшија Станојло Пуретић. Што беше богат и задружан човек, то нема данас! Он као домаћин, па четири његова брата, па два синовца ожењена, па два сина нежењени, и три девојке на удају, па жене, деца, пуна кућа. Имања на по села. Ту су њиве, ту ливаде, пашњаци и шуме; по њивама се лелујаше стрмина или родни кукурузи, а по пашњацима ергела коња и читави чопори говеда, оваца и свиња”.¹⁴ Даље се представља и његов однос према сељанима и уопште углед који је стекао речју и делом: „Што је Станојло рекао, оно мора бити, па да би он због тога и са Богом ратов’о”.¹⁵ Односе у једном таквом друштву нарушиће непослушност, јер „Станојло нешто рече, а чича Срећко то не одобри, него поче да доказује да то није никако добро”.¹⁶ Овај поступак изазива могућу освету што ће се и десити оног момента када стока чича Срећка уђе у туђ забран што ће навести кмета Станојла да изрекне двадесет пет батина. У овом моменту бива бачена клетва чиме се достиже кулминација, а онда следи тишина која би могла да упућује на даљи развој мотива у поменутој приповеци.

Долазак Станојла кући и већ пронета прича о дешавањима код *Крста* навешће Станојлову браћу да крену у стварање нове кућне заједнице, јер не желе да чекају остварење клетве кума Срећка. Све се поткрепљује психолош-

¹⁴ Јанко Веселиновић, *нав. дело*, стр. 137.

¹⁵ *Исто*, стр. 139.

¹⁶ *Исто*, стр. 140.

ким деловањем актера Станојла који је замишљен, не говори, пуши. Долази до дељења браће чиме се конкретизује распад кућне задруге да би на крају приповетке добио свој финални оквир у конкретном нестајању породичне задруге: браћа су се оделила, а Станојло страда. Син му страда на дан венчања, а недуго за њим страдаће и сам Станојло чиме се остварује кумова клетва.

Као мотив који покреће распад кућне задруге јесте клетва и то кумова. У наставку ћемо нешто више рећи о самом мотиву кумове клетве. Рецимо да се кумова клетва десила онога момента када је бачена капа за коју Чајкановић каже: „Питање је какве везе има кумство с капом. Има два важна момента у животу детињем када је потребна интервенција кумова: то је давање или казивање имена и ритуално шишање или стрижба... Приликом једног од ових обреда... потребна је капа, коју има кум да донесе своје кумчету... После свега овога, јасно је да је капа при кумовању доста неопходна – она ту има тако важну улогу да се може сматрати да је цео обред за њу везан. Отуда идеја да је кумство у капи, и отуда Станојлово уверење да ће се извући испод обавезе коју има према куму на тај начин што ће за тренутак склонити капу. Међутим, на овај Станојлов покушај дошао је одмах чича Срећков одговор. Он је рекао: 'Велиш, кумство је у капи, и ето, ти си га прекршио. И ја га кршим, и више нисмо кумови'. То рекавши баци капу коју држаше у рукама под ноге, и сву је изгази.... Према овом чича-Срећковом гесту изгледа да је кумство везано не само за капу кумчетову него и за капу кумову, да би се раскинуло, потребно је да се и та капа увуче у магичну акцију“.¹⁷

У вези са овим Чајкановић даље уплиће и причу о атропејској моћи капе и причу о хтонским бићима те закључује: „Ако кум као што смо видели, стоји у вези са хтоничним демонима од којих зависи судбина његовог кумчета и има утицаја на њих, и зато је њихова клетва у толикој мери тешка“.¹⁸ Ово све наводи на закључак да би се све могло означити као присуство психолошког знака што ће се касније и конкретизовати јер се јунак каје због учињеног. Кад долази у кућу ни са ким не говори. Покушава преко људи да се помири, али ништа не успева, јер Срећко умире те тако ништа не преостаје сем чекање које ће се конкретизовати онога момента када Станојло одлучи да жени сина. Када је реч о мотивима, поред ових који су овде обрађени, искрсава још један, а то је мотив завађених кумова. Напоменимо и то да када је реч о мотивима свађа код Јанка Веселиновића присутан је и мотив завађених комшија (*Ратар и Полажајник*).

Браћа

Приповетка *Браћа* је једна од Веселиновићевих остварења у којој имамо присутан мотив распада кућне задруге. Ова приповетка поред тога открива и како у кућну задругу све више улазе жене које не воде рачуна о кућном ста-

¹⁷ Веселин Чајкановић, „Кумство у капи“, *Стара српска религија и митологија*, Српска академија наука и уметности, Београд, 1994. стр. 365.

¹⁸ Исто, стр. 375.

решини. Почетна ситуација из које се развија споменути мотив јесте сложна и здрава кућна задруга у којој деда води главну реч. Задругу захвата несрећа и већина укућана страда услед колере. У задрузи остају Марко и Маринко који су у почетку сложни и које на самрти деда заклинје да се не деле. Синови су послушали последњи аманет очев, па су га и својој деци оставили. Кућа се намножила, имала је самих мушких глава око тридесет; осим тога земље и то на најбољим местима – читав спахилук... Свако чељаде имало свој посао и свако га је вршио потпуно.¹⁹ Овакав склад нарушиће се смрћу Маринкове жене која је била вредна као кртица и која је стално удешавала и улепшавала. Увођење смрти Маринкове жене у функцији је да се види колико је битан утицај жена у успеху задруге. Увиђањем да је остао сам Маринко се жени, и то се дешава са првом женом коју је упознао (Павија). Марко констатује: „Ова ће нам разорити кућу“, да би наратор у виду коментара додао: „Али колико беше лепа двојном беше лукавија“. Истицањем Павијиних особина наратор упућује на крајњи исход, јер она је све радила да би дошла до циља, а то је стварање задруге. Нела Милојевић закључује да је ретко који лик у српској реалистичкој приповеци тако приказан.²⁰ Марков лик се јавља у служби очувања и здравог разума. Дешава се раздор међу браћом и прети да уништи задругу, а писац нас поново враћа Мартином лику како би приказао однос некадашњих жена и жена које су тек улазиле у задругу. Док је Марта знала за господара, Павија не поштује улогу старешине. Време је да погледамо и функцију Маринковог лика. Он је био радан, обављао је све сеоске послове, господарио и уређивао задругу. Био је одговоран, сарађивао са братом, али промена је наступила када је угледао лепу и гиздаву Павију која је од њега захтевала да јој удовољава. Маринко се и ту понео као борац, али је убрзо потпао под Павијине наредбе које су као чини. Успела је да направи раздор и несрећу. Дакле, Маринко и Павија разарају задругу, док је Марко чува чак и пиштољем у једном моменту. Маринковом разумношћу спречиће се потпуни распад задруге.

Чини

Почетна ситуација

Почетна ситуација јесте та у којој сазнајемо тешку позицију породице која је остала без главе породице. У први план истакнут је тежак положај жене-удовице, која о свему води рачуна. Сазнајемо да је остала пуна кућа деце, а прича добија на замаху тек након три године, тј. када најстарији син доспе за женидбу.

Наговештај могућег исхода женидбе и изрицање упозорења јунаку

Мића хоће да се жени чиме се наговештава могући исход, а што ће његова мајка потврдити речима: „Зашто, што ће она ову кућу раскућити“. Потвр-

¹⁹ Јанко Веселиновић: *Целокупна дела књ. 3*, Народна просвета, Београд, 1928–1935, стр. 144.

²⁰ Нела Милојевић, *нав. дело*, стр. 112.

ду о могућем сценарију разбијања задруге даће и локална врачара чија се реч поштује и уважава.

Непослушност јунака – превентивне мере: увођење врачаре као једно од излазних решења

Иако је чуо прекор мајке он ипак одлази Дудијиној кући и Ђурђији, што ће стару мајку навести да потражи помоћ врачаре. Напоменимо да је у многим приповеткама овога аутора врачара присутна као неко ко је у свакој прилици да помогне или врати болесног из загрљаја смрти. Мотив врачаре у правом смислу те речи конкретизован је у овој приповеци и то именом Цвета. Исту конкретизацију имамо у приповеци *Мали певач*, када бесомучна мајка у тренуцима када јој се син разболева налази спас у Јоки Бошњакуши, која је, иако врачара, представљена као лекар. Исти случај је и овде, а врачара искуством доброг познаваоца прилика констатује: „Е, моја лепо кућо!... Ти још не знаш Дудију. Она је... Далеко јој лепа кућа! Камен јој у срце! Она је вештица!... Ако оћеш да ти тури уграк у кућу, да те избежуми и залуди, да те очини, па да не мариш ни за кога свог – ето Дудије... Јадни Мићо!“²¹ Ова прича навешће Нају на узнемиреност што ће се реализовати кроз непроспавану ноћ. Поред све забриности која произилази из мишљења врачаре ипак се оставља и слободан простор да све може бити због жене, јер ето стари кажу да „заволи женско“, али стара врачара и овде успоставља дијагнозу да је прогутао мишијак што према њеним речима може изазвати самоубиство, а као једина препорука је да му се не сме бранити женидба. Ђурђија је приказана као лепа девојка, посебно се истичу очи за које људи кажу да су као трњине. Такође се приказује као добра и радна жена. До раздора долази онога момента када Мићин брат одлучује да се жени и да му се прави свадба што ће изазвати Ђурђијину срџбу и подстакнути раздор у задрузи. Све је приказано кроз причу о Дудијиним враџбинама. Браћа су завађена и одлучују да се деле. У завршном делу приповетке дат је као коначан мотив подела браће и смрт њихове мајке. Дакле, овде је зло дошло споља у виду снахе која је подстакнута мајчиним враџбинама, а у задњем делу приповетке наратор ће нам објаснити и да је Дудија мрзела нану, те да је удесила овакву свадбу.

Када се говори о четвртој групи приповедака у којој је само у назнакама дат мотив распада кућне задруге имамо приповетке *Свекрва* и *Луница*. У првој приповеци *Свекрва* почетна ситуација дата је у облику смрти главе породице у којој остаје самохрана мајка са сином. Према обичајном праву син у том моменту постаје газда куће што видимо и из његовог понашања, јер он организује посао, а Наја у њега гледа као у господара. То је приказано у сцени тражења дозволе за одређени посао. Наговештај распада складног живота наилази онога момента када у кућну заједницу ступа снаха, односно друга жена. У овом случају снаха је само повод, јер се у психи мајке развија мржња због тога што и једна и друга воле свог домаћина. Овде је израже-

²¹ Јанко Веселиновић, *нав. дело*, стр. 191.

на психолошка мотивација мајке која не може да схвати да је син ожењен и да подједнако воли обе. Услед љубоморе на снаху мајка је та која подрива темеље кућне задруге, јер својим понашањем ствара подстицај за распад домаћинства. Син постаје љубоморан, бије и мучи жену. Постаје сумњичав, љубоморан скоро до лудила, када је спреман и нож да потегне. До распада ипак неће доћи иако имамо доста мотива који воде ка томе.

Слична је ситуација и у другој приповеци *Пуница* у којој је приказана жена-човек која својим разумним ставовима успева да одржи пољуљано тло породичне заједнице које је изазвано доласком друге жене. Дакле, овде је наглашен мотив прељубе, али који је остао само на нагласку, јер се до краја није реализовао.

Навели смо приповетку *Сељак* као пример представљања промене у животу јединке која се сусрела са новом средином. У наставку ред је да проговоримо и о породичном животу у граду. Приповетке из градске средине којима ћемо се овде бавити су: *Море без приморја* и *Циганче*. Пава из приповетке *Циганче* јесте из нижег социјалног сталежа што се види по свим аспектима живота. Смештена је у средини где живе трговачке породице и где се сваки корак мора више пута мерити. Град нуди више могућности, али изискује и више улагања. Живи се другачијим темпом живота што је за многе тешко остварљиво и западају у кризу. Криза у овој приповеци наступа када у живот једне трговачке девојчице улази Милена која је кћи богаташа, а преко ње и господин Виловић који је имућан кицош жељан провода и славе. Пава је јако психолошки изражен лик у којем се оцртавају све социјалне разлике тадашњег нижег сталежа, а што ће писац провући и кроз представу интересовања Паве за литературу. Тако видимо да средњи слој више обраћа пажњу на дела старије књижевности каква су Видаковићева или Стеријина дела, док у вишем сталежу преовлађују другачије синтезе везане за најпознатије светске писце попут Золе, Игоа. На овај начин писац нас кроз ову причу уводи у свет друштвене и социјалне подељености града и то преко културних погледа. Таква подељеност неминовно води у смрт што ће се обистинити на крају приповетке. Овде је град дат у светлу где настаје проблем и где избија сукоб. У приповеци *Море без приморја* присутан је такође топос града. Овде је везан за породице типично градске средине. Писац као и у претходној приповеци кроз приказивање читалачке публике даје слику тадашњег градског живота провлачећи поетику нове епохе. За разлику од наивности коју имамо у претходној приповеци овде је све усмерено на градски живот као и све оно што носи такав живот. Пажња је пре свега усмерена на понашање дама које су приказане кроз лик Савете као љубоморне особе, а што са неке стране поново даје та градска средина. Када се говори о индентитету топоса града код Веселиновића он је другачији него код других писаца реализма. Идентитет града није много заступљен, а у неким приповеткама које говоре о градској средини видимо да је дат као супротност идиличном животу, што доводи до потреса у кућној задузи. На примеру градског живота Веселиновић даје

сасвим другачију слику људи, људи који гледају само своје интересе, који су спремни на све да би дошли до својих циљева и задовољења што се најбоље види кроз ликове какви су Савета и господин Виловић.

Остаје нам још да представимо породични живот кроз мотиве рођења, смрти, детињства, женидбе, удаје, врацбина, а који у себи имају и архетипско значење.

Мотив рођења кроз етнолошки код анализирао је у својој студији Драгана Вукићевић.²² Ту је приказала обичаје који су везани за рођење, а то су место рођења, тј. скривање од јавности, док порођај траје. У тренутку када се тај догађај дешава, поред невесте је обично свекрва, каткад мајка или старатељ. Обично се мушкој глави није дозвољавало да уђе у одаје где жена бора-ви, док се цео ток не спроведе, а после се дозвољава, али обично уз давање новца на колевци што такође симболизује нови живот и представља заштиту од зле коби. Такође, у свим приповеткама које репрезентују мотив рођења везано је и то да се обично иде код попа *по знамење* како се у приповеткама наводи. Знамење симболизује заштиту новорођенчета од урока. Драгана Вукићевић као репрезентативне приповетке наводи *Ратара, Сељанку и Свекрву*. Овом избору приповедака можемо додати и *Пуницу*, која као мајка бди и обавља улогу бабице у тренутку док јој се ћерка порађа. Оно што овде пада у очи јесте да се тај догађај најчешће приказује као нешто што се успутно дешава, јер се све спроводи у ходу. Особа која је трудна обично ради на имању, а затим се у једном моменту неопажено повуче и одједном се само прочује вест о новом животу.

Детињство у Јанковим приповеткама приказано је скоро на сваком месту, али уз веома брзу временску промену, јер дете чим напуни 15 година спрема му се *прилика*, а исто у том периоду детињство прати сталан рад у кућанским пословима како би се што више помогло родитељима. Такође, када је у питању мотив детињства он је приказан и кроз васпитање и образовање. Поред основних карактеристика које смо навели дати су и несташлуци детињи, али и њихово кајање, што је присутно у приповеткама *Цаја* и *Идиот*. Стиче се утисак да је писац велику пажњу поклањао деци и њиховом васпитању и образовању. Један број приповедака овога аутора посвећен је и таквим дешавањима на селу, а то је често губитак једног каткада и оба родитеља. Тада већ дете доспева у руке татора где преживљава тешке тренутке.

Пре него што кажемо нешто о мотиву женидбе интересантно је споменути мотиве момковања и девојаштва. Најчешће су дати упознавања двоје младих на извору или огради или код доброг кадра (пријатеља), што је дато у приповеци *Црнка* или *Луда Велинка*, у неколико приповедака и драми *Ђидо* дат је мотив отмице девојке, итд. Мотив женидбе је један од учесталијих мотива у приповеткама Веселиновића и то не само њега, већ и осталих реали-

²² Драгана Вукићевић, *Етнолошки код као књижевни код у приповеткама Јанка Веселиновића*, Зборник радова Јанко Веселиновић, уредник Слободанка Пековић, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2006.

ста. Људи се скупе и уговоре, без посебне најаве. Посебно је дата конкретна сцена сватова и свадбе у приповетки *Вечност*, док у приповеци *Кумова клетва* имамо присутне само сватове, јер изненадна смрт јунака прекида свадбовање.

Смрт је још један од, слободно можемо рећи, учесталих мотива у приповеткама Јанка Веселиновића. Овај мотив у реалистичкој књижевности има упечатљиво место и присутан је код многих аутора. Обично представља и завршни мотив након чега прича престаје. Ритуали за смрт јунака мање су присутни, али се ипак бележе (*Код смртника*, *Божићна радост*). Наравно бележимо и оне приповетке које су по обичајном праву везане за испијање смрне чаше, а која има за сврху кажњавање убице. Један број приповедака у којима имамо мотив смрти везан је за самоубиство: *Чича Тома*, *Умијана*, *Црнка*, *Циганче*, и на крају још једна група јесте она у којој је узрок смрти клетва (*Кумова клетва*).

На крају породични живот и односи дати су као оквир у приповедачкој ситуацији из којег се развија даљи ток радње. У преобимном материјалу који се налази у приповеткама Јанка Веселиновића изнели смо неколико примера у којима је најдеталније приказан породични живот. Наравно све је ограничено оквирним мотивима породичне задруге и њеног распада, као и оквирима сеоске и градске средине. Мноштво је мотива који су везани за устаљене догађаје попут рођења, смрти, детињства, а такође дају примере за породичан живот.

Литература

- Веселиновић, Ј. (1928). *Целокупна дела 1–9*. Београд: Народна просвета.
- Вукићевић, Д. (2006). Етнолошки код као књижевни код у приповеткама Јанка Веселиновића, *Зборник радова Јанко Веселиновић*, уредник Слободанка Пековић, Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Карацић Стефановић, В. (1966). *Српски рјечник 1818*. Београд: Просвета.
- Марковић, С. (1946). *Србија на истоку*. Београд: Просвета.
- Милојевић, Н. (2000). *Српска реалистичка приповетка. Мотив распада кућне задруге*. Градац: Рашка школа.
- Новаковић, С. (1965). *Село*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Скерлић, Ј. (1964). *Писци и књиге 3*. Београд: Просвета.
- Чајкановић, В. (1994). *Стара српска религија и митологија*. Београд: Српска академија наука и уметности.

Mirko R. Đukić

DAS FAMILIENLEBEN IN DEN ERZÄHLUNGEN VON JANKO VESELINOVIĆ

Zusammenfassung: Das Familienleben in den Erzählungen wurde mit Hilfe von zwei Motiven dargestellt, dem Motiv der Familiengemeinschaft und dem Motiv des Zerfalls dieser Gemeinschaft. Mit dieser Frage haben wir uns auch am Beispiel des Chronotops Dorf - Stadt beschäftigt, aber auch anhand folgender Motive: der Geburt, der Kindheit, des Todes, des Heiratens, welche alle zusammen Archetypen darstellen. Das Familienleben begrenzt sich auf den engen Kreis des Dorfes und das Verlassen dieses Kreises verursacht das psychologische Zerbrechen des Helden. In der Erzählung, bzw. dem unbeendeten Roman „Die Bäuerin“ haben wir ein interessantes Beispiel. Wir bemerken da nämlich eine Verwandlung, die von einer Umgebungsveränderung in die Wege geleitet wird. Zu den großen Veränderungen kommt es auch, weil die böse Schwiegermutter ins Haus kommt, was ebenfalls den Zerfall der Familiengemeinschaft zur Folge hat. Die Familie und das Leben in der Gemeinschaft sind das Hauptmotiv der Poethik von Janko Veselinović. Dieses Motiv wird in den meisten Erzählungen idealisiert, während einige von ihnen von der Zerstörung dieser Harmonie berichten, wie z.B.: „Fluch des Taufpaten“, „Die Brüder“, „Zauberei“, „Die verrückte Velinka“, usw.

Stichwort: Familie, Kurzgeschichte, Erzählung, Janko Veselinović, Rahmen, Identität, Hause Cooperative